



Trianonról és Erdélyről jelenidőben

A Nemzeti Összetartozás Napján tartott érdekes előadást a Magyar Házban L. Balogh Béni, temesvári kötődésű történész, levéltáros, akivel az előadást követően beszélgettünk.

– *Előadásában Erdély Trianon előtti és utáni megítéléséről értekezett, a kérdés számos vetületét tárva a hallgatóság elé. Miért ezt a témát választotta?*

– Nem ez az alapvető kutatási területem, eredetileg a két világháború közötti magyar-román viszonyról és a második bécsi döntéssel foglalkoztam, aztán Dél-Erdély helyzetét kutattam az 1940-44 közötti időszakban. A trianoni döntés századik évfordulójához közeledve ástam be magam a korszak kutatásába, és vizsgáltam meg Trianon magyar esztortörténeti előzményeit is. Nem vagyok irodalmár, de megpróbáltam ebből az aspektusból is kutatni az előzményeket, és valamennyire a következőket. Nagyon érdekesnek bizonyult a téma még akkor is, ha külön levéltári kutatást nem igazán igényelt, inkább a szakirodalmat böngésztem könyvtárakban, illetve korabeli újságokat és folyóiratokat olvastam. Hálás témának bizonyult annak kutatása, hogy a magyar közéletben miképpen vélekedtek Erdélyről különböző korokban.

– *Hogyan vélekedtek Erdélyről a román és a nemzetközi közéletben a XX. század első évtizedeiben?*

– Az erdélyi román politikai elit mélyszélesen elégedetlen volt azzal, hogy 1867-ben létrejött Magyarország és Erdély uniója. Azzal érveltek, hogy demográfiaiilag a románok alkotják a lakosság többségét. Az unió létrejöttét követően, a román vezetők a passzivitás politikáját alkalmazzák 1905-ig bojkottálták a magyar politikai életet, abból a megfontolásból, hogy addig nem vesznek részt a magyar közéleti küzdelmekben, a választásokon, amíg vissza nem állítják Erdély 1867 előtti autonómiáját. Később, amikor látták, hogy ez nem vezet eredményre, feladták a passzivitást, és innentől kezdve az volt az egyik legfontosabb követelésük, hogy a magyar kormány ismerje el a románokat is államalkotó nemzetnek. Azaz a román közösség is ugyanolyan politikai, gazdasági, kulturális jogokkal rendelkezik, mint a magyar. 1868-ban ugyanis a liberálisokként értékelhető magyar nemzetiségi törvény számos nyelvi, kulturális jogot biztosított a románoknak is, de kimondta, hogy egyetlen politikai nemzet van Magyarországon, a magyar. Ezt akarta a román politikai elit megváltoztatni. Ekkor nem volt még szó Erdély leválasztásáról, Romániával való egyesítéséről.

– *Nyugaton egyáltalán tudtak Erdélyről?*

– Az 1848-49-es magyar forradalomnak és szabadságharcnak erőteljes visszhangja volt Nyugat-Európában. A magyar emigráns politikusok jóvoltából, az Amerikai Egyesült Államokban és Angliában is. Évtizedeken keresztül Magyarországnak nagy volt a presztízse. Szabadságszerető, hős népként élt a nyugati közvélemény és az ottani politikai döntéshozók emlékezetében. A XX. század elejével kezdődően romlott meg az ország nyugati megítélése. Jeszenszky Géza írt arról a hosszú folyamatról egy rendkívül értékes

könyvet (Jeszenszky Géza: *Az elveszett presztízsz – Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918)* – szerk. megj.), amelyben részletesen kifejti, miként romlott meg a megítélés, részben a parttalan politikai viták, a magyarországi parlamenti ellenzék folyamatos obstrukciója, másrészt a nemzetiségi kérdés elhibázott, szűk látókörű kezelése, illetve jóval később a cseh és román politikusok propagandája következtében. Az I. világháború idején cseh részről Tomáš Masaryk és Edvard Beneš, a román politikusok közül pedig elsősorban Take Ionescu gyakorolt nagy hatást a franciaországi és angliai politikai közegre: a valós helyzetet eltúlozva, a nemzetiségek teljeskörű elnyomásáról, jogfosztottságáról nyilatkoztak a nemzetközi közvélemény előtt. De már ennél korábban, a század első évtizedében kiábrándult Magyarországból az egyik legnagyobb hatású brit véleményformáló, Robert W. Seton-Watson (írói nevén Scotus Viator, azaz „Utazó skót”), akárcsak a tekintélyes *Times* c. lap bécsi tudósítója, Henry Wickham Steed. Az ő írásaik és kiterjedt kapcsolataik is hozzájárultak ahhoz, hogy Nagy-Britanniában egyre kedvezőtlenebb kép alakult ki Magyarországról a XX. század elejétől.

– *Hogyan változott Erdély megítélése Trianont követően, a területének nagyobb részétől megfosztott Magyarországon?*

– A kor vezető magyarországi politikusai számára a legfontosabb politikai vezérfonal az integrális, azaz teljes területi revízió eszméje volt. A Horthy-korszak politikusai a „Nem, nem, soha” és a „Mindent vissza” gondolatnak rendelték alá mindent a politikai porondon. Természetesen Erdély vonatkozásában is ez a szempont érvényesült. A tájékozottabb politikusok számára, mint például Bethlen István vagy Teleki Pál, egyértelmű volt, hogy a nemzetközi helyzet nem teszi lehetővé az elveszített területek teljes körű visszaszerzését. Ezért inkább a fokozatosság és a részleges revízió hívei voltak, viszont ezt az elképzelést belpolitikai okok miatt nem hangoztatták nyilvánosan a magyar közvélemény előtt. Minden szinten hagyták elterjedni a totális revízióról szóló, irreális és megalapozatlan politikai narratívát, sőt ők maguk is terjesztették azt. Az 1920-as évek második feléig lehetetlen is lett volna bármilyen területi revízió, viszont ez részben megváltozott, amikor 1927-ben megkötötték a magyar-olasz barátsági szerződést, és Mussolini szimpátiája látványosan a magyarok felé fordult. A harmincas években Európa egyre inkább a náci Németország befolyása alá került, és ezzel egy időben Magyarországon felerősödött az a várakozás, hogy Berlin és Róma segítségével visszakapjuk a Trianonban leválasztott összes országrészt. Amint azt tudjuk, ez nem teljesen így történt, hanem 1938 és 1941 között Magyarország négy lépcsőben, fokozatosan kapott vissza valamennyit az elszakított területeiből: a Felvidék déli szegélyét, Kárpátalját, Észak-Erdélyt és a Délvidék egy részét.

– *Irodalmi alkotások, nyilatkozatok sora tanúskodik arról, hogy milyen hatást váltott ki a trianoni diktátum az er-*

délyi magyar közösségekben. Letargia, kilátástalanság, veszteség, kisebbségek érzés és sok minden más határozta meg a közéletet...

– Valóban ez volt a helyzet nagyjából 1921-ig, amikor is napvilágot látott a korszak talán legfontosabb erdélyi magyar állásfoglalása; megjelent a Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád által megfogalmazott *Kiáltó szó: A magyarság útja: A politikai aktivitás rendszere* című politikai röpirat, az erdélyi magyarság programadó dokumentuma. A *Kiáltó szó* felrázta letargiájából az erdélyi értelmiség jelentős részét, és véget vetett passzivistá korszakának.

Kós Károly fogalmazta meg elsőként ebben a röpiratban a Trianon utáni modern transzilvánizmus eszméjét, amelynek lényege leegyszerűsítve egyrészt az, miszerint az erdélyi magyarság „külön történelmi egységet” képez, másrészt pedig az, hogy az erdélyi magyar, román, szász közösségeket több szál köti össze, mint ahány elválasztja egymástól. A harmincas évek végére azonban kiderült, hogy ez utóbbi illúzió, ugyanis, ha végiggondoljuk, a transzilvánizmus inkább a „vesztések”, azaz a kisebbségi sorsba kényszerültek ideológiája, mintsem a győzteseké, akiknek kevésbé fontos az összefogás. Lényegében ezt hangsúlyozta Szemlér Ferenc is az 1937-es erdélyi transzilvánista vitában, Szabédi László pedig egyenesen „szörnyűségnek” nevezte a transzilvánizmust, mert annak tanításai szerinte nem a valóban adott helyzetre épülnek, hanem egy „elképzelte” Erdélyre.

– *Kijelenthető az, hogy a legújabb kutatások árnyalják az Erdélyről kialakult képet?*

– Jómagam az Ablonczy Balázs történész által irányított Trianon 100 Kutatócsoport tagja voltam. Nekem jutott a feladat, hogy szerkesszek meg egy do-

kumentumkötetet az első világháború alatti és az 1918-1920 közötti, Erdéllyel kapcsolatos román politikai célokról, illetve arról, hogyan szerezte meg Románia Erdélyt. Romániai levéltárakban kutatva új, eddig ismeretlen dokumentumokat is találtam, amelyek árnyalják eddigi tudásunkat. Ugyanabban az évben, 2020-ban Erdélyből jelentik címmel publikáltam egy másik dokumentumkötetet is, amely szintén az 1918-1919-es erdélyi impériumváltásról szól, de magyar levéltári iratok alapján. Ez amelle, hogy például választ keres arra, miért zárult kudarcra 1918 őszén Jászi Oszkár megegyezési kísérlete az erdélyi románok vezetőivel, egyfajta mikrotörténeti perspektívát is nyújt, és a nagy összefüggések mellett számos egyéni sorsot is felvillant.



– *Meggyőződése szerint lehetséges-e Erdély vonatkozásában úgy hozzányúlni a történelmi kérdésekhez, hogy minden fél számára elfogadható legyen? Van-e erre kellő nyitottság?*

– Szerintem a fiatalabb román történésznemzedék eléggé nyitott a vitáira, „rázós” kérdések megtárgyaláshoz. Például Ottmar Trașcă kolozsvári történész is kutatja az 1940-44 közötti időszakot, és teljesen egyetértünk a legfőbb kérdésekben. Mindketten igyekszünk elfogulatlanul és tárgyilagosan kutatni a múltat, mindenféle előítélet nélkül. Régi igazság ugyanis, hogy a történészeknek kizárólag a tényekre szabad támaszkodniuk, csak azok ismerete és tisztelete alapján valósítható meg a közeledés.

Makkai Zoltán

L. Balogh Béni, Temesváron született, PhD-fokozattal rendelkező történész és levéltáros, a 20. századi magyar-román kapcsolatok, a kisebbségtörténet és az erdélyi magyarság elismert kutatója. Fő kutatási területei közé az 1918–1920-as impériumváltás, valamint az 1940–1944 közötti dél-erdélyi magyarság sorsa tartozik.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen szerzett filozófia-történelem szakos diplomát (1984), majd az ELTE-n levéltárosi végzettséget és doktori (PhD) fokozatot szerzett. Pályáját a Komárom-Esztergom Megyei Levéltárban kezdte, később pedig a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában dolgozott főlevéltárosként. Jelenleg a budapesti Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa.

Főbb kutatási témái és művei

- **A második bécsi döntés és a dél-erdélyi magyarság:** Ezzel a korszakkal foglalkozik a jelentős visszhangot kiváltó *Küzdelem Erdélyért. A magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között* című könyve is.
- **Szovjet megszállás 1944 után:** Jelentős szerkesztett munkája a *Törvényes megszállás - Szovjet csapatok Magyarországon 1944-1947 között*.
- **Impériumváltás:** Szerkesztőként és kutatóként is közreműködött például az *Erdélyből jelentik* című dokumentumkötet kiadásában, amely az 1918–1919-es eseményeket és a Károlyi-kormány nemzetiségi minisztériuma iratanyagát dolgozza fel.
- **Legutóbbi kutatások:** *20. századi erdélyi román politikusok* (Petru Groza, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș) magyarságképét vizsgálja.